

הבאת שלמים עם הביכורים

- א. המקור לדין במשנה ובדרשת הפסוקים
- ב. ההבדל בין הלימוד מ'ושמחת בחגך' ללימוד 'וזבחת שלמים ואכלת שם'
דברי הערוך לנר על יציאה ידי חובה בשלמי שמחה של חברו
משמעות ההבדל בין הדרשות לעניין חיוב השלמים בביכורים
- ג. גדר חיוב קרבן השלמים
- ד. המחלוקת בירושלמי לגבי השור ודין יחיד
- ה. תשובת הרשב"א – כולם יוצאים ידי חובה בשור אחד
- ו. הרמב"ם לא הזכיר שהשור הזה הוא לשלמים
- ז. רש"י והמאירי – קרבן השלמים הוא חובה נפרדת מהביכורים
הלימוד מן הפסוקים לשיטת רש"י ורמב"ם
- ח. גדר העולה לשיטת הרמב"ם
- ט. דברי הדרך-אמונה
- י. סיכום ומסקנה

א. המקור לדין במשנה ובדרשת הפסוקים

נאמר במשנה (ביכורים ב, ד) שהביכורים 'טעונים קרבן ושיר ותנופה ולינה'. בירושלמי (ביכורים ב, ג) הביאו מקור לדין זה מדרשת הפסוק: "נאמר כאן שמחה ונאמר להלן שמחה, מה שמחה שנאמר להלן – שלמים, אף כאן – שלמים", ומבואר שישנה חובת שמחה עם קרבן שלמים.

בביכורים נאמר (דברים כו, יא): 'ושמחת בכל הטוב', וברור שלכך כוונת הגמרא באמרה: 'נאמר כאן שמחה', אך צריך להבין איזו שמחה נאמרה על קרבן שלמים, שממנה לומדים לביכורים. בילקוט שמעוני (כי תבוא, תתקלח) מובאת דרשה זו עם תוספת: "נאמר כאן שמחה ונאמר להלן שמחה: וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת וגו', מה להלן – שלמים, אף כאן – שלמים", ומבואר שדין זה נלמד מהפסוק שמובא בהמשך פרשת כי תבוא, על בניית המזבח בהר עיבל (דברים כז, ז): 'וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלוקיך'. דרשה זו מתאימה ללשון הגמרא – 'נאמר כאן... נאמר להלן', כי פסוק זה באמת נאמר בהמשך הפרשה. וכן כתב רש"י (סוכה מז, ב ד"ה טעונין, מנחות נח ע"א ד"ה לעטר ביכורים) שכונת הירושלמי ללמוד מהפסוק המדבר על הר עיבל.

ואולם, הרמב"ם כתב כמקור לדין זה פסוק אחר (הל' ביכורים ג, יב): 'וכשם שטעונין תנופה, כך טעונין קרבן שלמים [ושיר]', שנאמר בהן: ושמחת בכל הטוב, וברגלים אומר

(דברים טז, יד): ושמחת בחגך. מה שמחת בחגך – בשלמים, אף כאן – בשלמים, ואין הקרבן מעכב". ומבואר שלומד מן הפסוק 'ושמחת בחגך'. וכן כתב הרשב"א בתשובה (א, רצא).

אמנם יש לציין, שברור שהמקור הראשוני לדין הקרבת שלמים נלמד מן הפסוק שנאמר בהר עיבל, שהרי עצם חובת הקרבת שלמי שמחה בחג, נלמדה מן הפסוק בהר עיבל, כמפורש במדרש תנאים (דברים טז, יד) ובגמרא (פסחים ע"ב, קט ע"א). ולכן ייתכן שגם הרמב"ם והרשב"א שהביאו את הפסוק 'ושמחת בחגך' כמקור לדין השלמים בביכורים, מתבססים בעצם על דין הבאת השלמים בהר עיבל¹.

ב. ההבדל בין הלימוד מ'ושמחת בחגך' ללימוד 'זבחת שלמים ואכלת שם'

דברי חז"ל בכמה מקומות, מפורש שהפסוק 'ושמחת בחגך' מלמד על חובת הקרבת שלמי שמחה ברגלים: במסכת חגיגה (ח, א) נאמר: "ושמחת בחגך – לרבות כל מיני שמחות לשמחה. מכאן אמרו חכמים: ישראל יוצאין ידי חובתן בנדרים ונדבות ובמעשר בהמה". ומבואר שישנה חובה של שמחה בבשר, ואפשר לצאת ידי חובה בנדרים ונדבות וכדומה. וכן נאמר במדרש תנאים (דברים טז, יד): "ושמחת בחגך – אלו שלמי שמחה. נאמר כאן שמחה, ונאמר להלן (כז, ז) שמחה. מה להלן – שלמים, אף כאן – שלמים". ומבואר שהפסוק מדבר על שלמי שמחה.

וכן מפורש ברמב"ם:

והשמחה האמורה ברגלים, היא שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה, ואלו הם הנקראים שלמי שמחת חגיגה שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך, ונשים חייבות במצוה זו. (הל' חגיגה א, א)

ונראה שאם לומדים את חובת הקרבן בביכורים מן הפסוק 'ושמחת בחגך', הרי שיש להשוות את דינו לדין הקרבת שלמי שמחה. ולעומת זאת אם חובת קרבן השלמים בביכורים נלמדת מן הפסוק בהר עיבל אזי יש להשוות את דינו לחובת השלמים שנאמרה שם.

דברי הראשונים על ההבדל בין חיוב השלמים בהר עיבל לחיוב השלמים במועד.

רש"י כותב (ביצה יט ד"ה מביא) "ושמחת בחגך – לרבות כל מיני שמחות של בשר לשמחה, מדלא כתיב והבאת שלמים ואכלת שם ושמחת, ומיהו, פשיטא לן דכל זמן שבת המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר, שנאמר (דברים כז) וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת, והאי קרא בהר גרזים כתיב, ולא בשלמי שמחת יום טוב כתיב, דשמחת יום טוב אם יש לו בכורות ומעשר בהמה – אין צריך להביא שלמים". ומבואר מדבריו שאפשר לצאת ידי חובת

1. וכן כתב הלחם יהודה (ביכורים ג, ב). ובשדה יהושע (ירושלמי ביכורים פ"ב ה"ג) כתב שנח לרמב"ם להביא את הפסוק 'ושמחת בחגך' שבו מפורש שישנה חובת 'חגיגה' שמשמעותה קרבן.

שמחה במועד בקרבנות אחרים שמחויב בהם, כמו תודה נדרים ונדבות, וזאת משום שלא נאמר במפורש במועד 'והבאת שלמים' אלא רק 'ושמחת'. וזאת בשונה מחובת ההקרבה שהיתה לפני מעמד הברכה והקללה², שבה ישנה חובה לזבוח ולא יוצאים ידי חובה בקרבנות אחרים.

וכן משמע מדברי הרי"ד (פסקים חגיגה ח,א): "תנו רבנן ושמחת בחגך לרבות כל מיני שמחות לשמחה, פי', **מדלא כתיב וזבחת שלמים ושמחת, אלא ושמחת בלחוד, ש"מ לא הקפידה תורה אלא שיאכל בשר וישמח, ואפילו אם יש לו בשר שאינן מן החולין יוצא בו, יכול אף בעופות ובמנחות תלמוד לומר ושמחת בחגך**". ומבואר שבמועד ישנה חובת 'אכילה ושמחה', אך אם כתוב 'וזבחת' צריך גם להקריב קרבן.

דברי הערוך לנר על יציאה ידי חובה בשלמי שמחה של חברו

הערוך לנר תלה עניין את היציאה ידי חובה בשלמים של חברו, בשיטות השונות בחז"ל האם ישנה חובה לשמוח דווקא בשלמים או בכל דבר המשמח (פסחים קט ע"א). וכתב:

למאן דאמר דאין יוצא רק בשלמים דאתיא מוזבחת שלמים ואכלת שם כמו שכתב רש"י לדידיה ודאי לא יוצא בשל חברו במקום שיכול לזבוח דעיקר המצוה היא לזבוח בעצמו שלמים ולאכול אותם.

ומבואר מדברי הערוך לנר, שלמ"ד שצריך דווקא לשמוח בבשר, הדבר נלמד מ'וזבחת שלמים ואכלת שם' ויש חובה על כל אחד לזבוח ולא יוצא בשלמים של חברו.

ולפי זה מסביר את דעת התוספות בפסחים (צה ע"א ד"ה טעון לינה) הכותבים שניתן לצאת ידי חובת שמחה במועד בשלמים של חברו. שהתוספות שם נוקטים כדעת התנאים שאין חובה לשמוח דווקא בשלמים, ולכן גם אין חובה עצמית לזבוח שלמים, אלא יכול לצאת ידי חובת שמחה בשלמים של חברו.

ובדעת הרמב"ם כתב הערוך לנר:

מ"מ כתב שם (חגיגה א,א) שמצוה לזבוח שלמי שמחה ומשמע שם שכתב דומיא דשלמי חגיגה שצריך לזבוח דוקא בעצמו ואינו יוצא בשל אחרים...

ולכן נלענ"ד שהעניין כך הוא דודאי אם יש לו משל אחרים או משל אמש אין צריך לשחוט היום דאין המצוה אלא שיהיו לו לאכול אבל אם אין לו אז מחוייב לשחוט ולאכול כדכתיב וזבחת שלמים ואכלת שם". ומבואר שלכתחילה צריך דווקא לזבוח בעצמו, אך אם אין לו יכול לצאת ידי חובה בשל אחרים.

2. זו כנראה כוונת רש"י באמרו 'והאי קרא בהר גריזים כתיב'.

משמעות ההבדל בין הדרשות לעניין חיוב השלמים בביכורים

ויוצא לפי כל האמור, שיש נפקא מינה האם לומדים את חיוב השלמים בביכורים מהר עיבל או משלמי שמחה במועד. שאם לומדים מהר עיבל, אזי ישנה חובה עצמית על כל אחד להקריב, ואינו יוצא בשלמים של חברו או בקרבנות אחרים. ואם לומדים משלמי שמחה, אז הדבר תלוי בשאלה האם ניתן לצאת בשלמי שמחה של חברו, וזהו דבר התלוי במחלוקת בחז"ל וכן במחלוקת בראשונים.

ג. גדר חיוב קרבן השלמים

ובתוספתא (ביכורים ב, ח) נאמר: "וטעונוין עולה ושלמים", וצריך לברר את גדר החיוב, – האם כל אחד צריך להביא קרבן, וכן איזה קרבן צריך להביא. שהרי לגבי הגוזלות שהיו מביאים עם הביכורים, מפורש במשנה שהם עולות (ביכורים ג, ה): "הגוזלות שעל גבי הסלים היו עולות, ומה שבידם נותנים לכהנים", ומבואר שיחד עם כל סל היו מביא כל אחד גוזלי עולה. אך לגבי שלמים לא מפורש במשנה מה היו מביאים והאם כל אחד מביא.

ובמשנה בהמשך המסכת (ג, ג) נאמר: "והשור הולך לפניהם", וצריך להבין האם שור זה הוא קרבן השלמים, והאם כל אחד צריך להביא שור או שדי בקרבן אחד לכולם. ועוד יש להבין מדוע הוא נקרא 'השור' בה"א הידיעה, וכי ידוע לנו שמביאים שור.

ד. המחלוקת בירושלמי לגבי השור ודין יחיד

בירושלמי מובאת מחלוקת בעניין שור זה:

פשיטא שהוא מקריב (שלמים³). רבי אימי אמר: מקריב שלמים. רב אמר: מקיזין בהן את המזבח. רבי זעירא בעי: ⁴ יחיד שנתעצל ולא בא, מביא גדי וקרניו מצופות כסף. (ביכורים ג, ג)

מבואר שישנה מחלוקת האם שור זה מוקרב לשלמים, או לעולה כקיץ המזבח.

הר"ש סירליאו (בפירושו לירושלמי שם) ביאר שמחלוקת זו מוסבת על גבי דברי התוספתא שהביכורים טעונים עולה ושלמים, ולא פירש האם השור נחשב לשלמים. ועל כל פנים, לפי דברי רבי אימי, מקריב את השור לשלמים, ולפי דברי רב מקריבים אותו לעולה.

3. בירושלמי שלפנינו מופיעה המילה 'שלמים', ולפי גרסה זו לכאורה לא מובן מהי המחלוקת אם פשוט שמקריבים את שור זה לשלמים. הרש"ס במקום גורס 'פשיטא דהוא מקריבו', ולביאורו מובן שפשוט לגמרא שהשור מוקרב, אך ישנה מחלוקת האם לעולה או לשלמים. והגר"א גורס 'פשיטא שהוא מקריב, מהו מקריב?'.
4. בלשון הירושלמי לשון 'בעי' משמשת לפעמים כ'אמר' ולפעמים כ'שאל', ולקמן יהיה דיון בעניין זה.

לכאורה, ניתן לבאר את הירושלמי כאן בשני דרכים: דרך אחת היא שישנה מחלוקת בין רבי אימי לרב, האם שור זה הוא קרבן השלמים שחייבים להביא יחד עם הביכורים, או שהוא עולה. דרך אחרת היא שלכל הדעות צריך כל אחד להביא קרבן שלמים יחד עם הביכורים, אלא שמלבד זאת, נחלקו מה היו עושים עם השור שהיה מוביל את הביכורים – האם מוקרב כשלמי נדבה או כעולת נדבה.

לכאורה באפשרות הראשונה ישנו קושי מסוים, משום שבמשנה ברור שהיו מביאים שור, ולירושלמי גם פשוט שמקריבים אותו, ואם זה דבר כל כך פשוט שאפילו לא צריך להיות מוסבר במשנה, קשה לומר שנחלקו האמוראים בשתי דעות כה רחוקות בהבנת עניינו של השור. שלדעה אחת זהו השור שיוצאים בו ידי חובת שלמים כולם יחדיו, ולדעה השנייה הוא כלל אינו קרב שלמים. אמנם מדברי רבי זירא על יחיד שנתעצל ולא עלה עם הרבים, שמביא גדי, משמע שהציבור שמביא ביכורים יוצא ידי חובת שלמים בשור שמביאים יחד כולם, אך יחיד אינו חייב להביא שור לשלמים אלא מספיק להביא גדי. וממילא מבואר מדבריו שמכריע כדעת ר' אימי לפי האפשרות הראשונה ששור זה פוטר את כולם מחובת השלמים. ואולם, גם בדבריו של ר' זירא ניתן להבין לכאורה שאמר בלשון שאלה, ולא כאמירה.

ויש לציין שבילקוט שמעוני (שיר השירים רמז תתקפה) נאמר: "שהיו מביאים הבכורים והשור של שלמים הולך לפניהם", ומבואר שנקט ששור זה היה לשלמים, וקצת משמע מלשונו שמדובר בשלמים ידועים שאותם חייבים להקריב, אך אין בזה הכרח.

ה. תשובת הרשב"א – כולם יוצאים ידי חובה בשור אחד

והנה בשו"ת הרשב"א זכינו לתשובה מפורשת בדיון זה:

שאלת לפרש לך מה ששנינו בפרק שלישי של מסכת בכורים: והשור הולך לפניהם.

תשובה: כבר ידעת שהבכורים טעונין קרבן... ילפינן מדכתיב בבכורים ושמחת בכל הטוב, וכתוב התם: ושמחת בחגך. מה להלך – שלמים, אף כאן – שלמים. וכשהיו העולין מרובין, היו מביאין שור אחד לכולן. ומקריבין אותו שלמים. וזהו ששנו כאן: והשור הולך לפניהם, וקרניו מצופות זהב לכבוד. וכשהיה העולה יחיד, לא היה מביא שור, אלא גדי אחד, דגרסינן בירושלמי: רבי זעירא בעי: יחיד שנתעצל ולא בא, מביא גדי. (שו"ת הרשב"א א, רצא)

בדברי הרשב"א מבואר שכאשר 'העולין מרובין' היו יוצאים ידי חובה בקרבן שלמים אחד, והוא השור. ולכאורה כוונתו במילה 'העולין' לכל בני החבורה שהתכנסו יחד לעיר המעמד ועלו לירושלים כפי הסדר המתואר בפרק שלישי במסכת ביכורים. וכן משמע מדברי

הריב"ץ (בכורים ג,ג) שכתב: "פירוש. זה השור לקרבן שלמים". ומשמע שזה הקרבן שבו כולם יוצאים ידי חובה.

לכאורה, הבנה זו מתאימה לאפשרות הראשונה בהבנת הירושלמי, ולפי זה מתיישבת גם לשון ה' הידיעה שהוזכרה לגבי שור, שידוע לכולם שהשור הוא לשלמים, וכולם יוצאים בו ידי חובה, והמשנה מספרת שהשור הידוע, דהיינו השור של השלמים, הולך לפנייהם מעוטר בזית וקרניו מצופות זהב. ולפי דברי הרשב"א, דברי ר' זירא נאמרו כקביעה ולא כשאלה, ולכן פסק כמותם. ולכאורה, מכיוון שהבין את דברי ר' זירא כקביעה, ממילא פסק הרשב"א כרבי אימי, שהשור הוא שלמים המשותפים לכולם, ויחיד שלא הגיע עם כולם אינו חייב להביא דווקא שור יקר, אלא מספיק להביא גדי. והבנה זו מתיישבת היטב עם כך שהרשב"א הביא את הפסוק 'ושמחת בחגך' כמקור לחיוב הבאת שלמים עם הביכורים, דכפי שהתבאר רק לפי פסוק זה ניתן להביא שלמים בשותפות. אך אם הרשב"א היה לומד מן מחובת זביחת השלמים שבהר עיבל, לכאורה לא היה ניתן להביא שלמים בשותפות, משום ששם היתה חובה על כל אחד לזבוח.

ו. הרמב"ם לא הזכיר שהשור הזה הוא לשלמים

הרמב"ם (הל' ביכורים ד, טז) לא הזכיר שהשור הזה קרב שלמים, וגם לא הזכיר את הדין שיחיד מביא גדי וקרניו מצופות כסף. ונראה שהבין כאפשרות השנייה בירושלמי, שלפיה שור זה וודאי אינו קרבן החובה שצריך להביא עם הביכורים, אלא הוא בהמה המוקרבת לנדבה, ונחלקו בירושלמי האם קרב לשלמי נדבה או עולת נדבה, והרמב"ם לא פסק האם השור מוקרב לשלמים או לעולה מכיוון שלשיטתו השור לא היה קרבן השלמים שבו מחויבים והקרבת השור אינה דין המעכב בביכורים אלא מעין הידור וחיוב מצווה שהיו עושים בשור שהוביל את עגלת הביכורים⁵. ואת דברי ר' זירא הוא לא פסק, משום שהבין שדברי ר' זירא נאמרו כשאלה לגבי יחיד האם צריך להביא גדי במקום שור, וכיוון שלא נפשטה שאלתו, לא נפסק כמותו, ואין חובה ליחיד להביא גדי מלבד חובת השלמים שלו. ובעלי תמר (ביכורים פרק ג' ד"ה ר' זירא בעי) כתב ששאלתו של ר' זירא היא האם חובה לעטר את קרני הגדי בכסף, אך פשוט היה לר' זירא שיחיד צריך להביא גדי או בהמה אחרת לשלמים. ומכיון ששאלתו של ר' זירא לא נפשטה, לא הזכיר הרמב"ם את ההידור של עיטור הקרניים, אך פשוט לרמב"ם שיחיד צריך להביא שלמים שאותם ניתן להביא מכל סוגי הבהמות.

5. וכן כתב הנודע ביהודה (תניינא קונטרס אחרון סימן כא) "שדרכו של הרמב"ם להעתיק מנהגן של אנשי ירושלם מה שהיו עושים מעצמן משום חבוב מצוה... וכן נמי לענין חבוב מצוה של בכורים ולהתנאה לפניו שהעתיק הרמב"ם השור הולך לפנייהם וקרניו מצופים בזהב".

ואולם, לגבי עצם חיוב השלמים נראה מלשונו שזו חובה המוטלת על כל אחד ולא ניתן להביאה בשותפות, וכלשונו (הל' ביכורים ג, יד): "הבכורים טעונים לינה, כיצד הביא בכוריו למקדש וקרא והקריב שלמיו – לא יצא באותו היום מירושלים". וכן במקום אחר (הל' ביכורים ד, א) כתב: "כל המביא בכורים טעון קרבן ושיר ותנופה ולינה". והכל מנוסח כחובתו של היחיד, ולא מפורש שניתן להביא זאת בשותפות.

ז. רש"י והמאירי – קרבן השלמים הוא חובה נפרדת מהביכורים

גם מדברי רש"י במנחות נראה שקרבן השלמים הוא חובה נפרדת מהביכורים, שכן כתב על כך שהביכורים טעונים קרבן (מנחות נח ע"א ד"ה לעטר): "לאו קריבים עמהן חשיב להו, שלא היו זקוקין זה [לזה⁶] לבא יחד למקדש, אלא חובה עליו להביא שלמים קודם [שיפטור משם⁷] (לשם)". ומבואר שאין חובה להביא את הביכורים יחד עם השלמים למקדש, ונראה מלשונו שישנה חובה עצמית על כל מביא ביכורים להקריב שלמים, והיא שמביא הביכורים לא יפטור מהמקדש בלי קרבן. ואין הקרבן מגיע בהכרח יחד עם הביכורים, ולכן הגמרא לא החשיבה את קרבן השלמים כקרב יחג עם הביכורים. ועל כרחנו שלשיטת רש"י השור לא היה קרבן השלמים שפוטר את כולם יחד, שהרי אז הוא היה נחשב קרב יחד עם הביכורים.

וכן נראה מדברי המאירי (סוכה מז ע"ב): "כל המביא בכורים צריך להביא עמו שני מיני קרבן אחד שהיו תולין מצדי הסלים תורים ובני יונה לעטר את הבכורים והיו קריבים עולות והשני קרבן שלמים שנאמר ושמחת בכל הטוב ואין שמחה אלא שלמים ומ"מ אין קרבן מעכב". ומבואר מדבריו שהשלמים והעולה הינן חובה על כל אחד ממביאי הביכורים, אך לא מפורש בדבריו האם ניתן להביא את השלמים בשותפות. ובפשטות נראה שכמו שכל אחד היה מביא גזולי עולה, כל אחד היה מביא עימו גם קרבן שלמים, משום שהמאירי משווה בין הקרבנות ולא מחלק ביניהם.

הלימוד מן הפסוקים לשיטת רש"י ורמב"ם

ולפי האמור, נראה שאמנם הרמב"ם למד את חובת השלמים בביכורים מן הפסוק 'ושמחת בחגך', אך נראה שהבין כדעות בחז"ל שזוהי חובה על כל אחד להביא, ולא יוצא ידי חובה בשלמים של חברו. וכמו שדייק הערוך לנר הנ"ל מלשון הרמב"ם 'שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה', וכמו שחגיגה הינה חובה על כל אחד, גם שלמי שמחה הינם חובה על כל אחד. והרמב"ם גם כותב 'ונשים חייבות במצווה זו', ואפשר להבין מלשונו שאף הן צריכות להקריב שלמי שמחה, וכבר הרגיש בכך הראב"ד והשיג על הרמב"ם: 'ונשים חייבות במצווה זו. א"א לא בקרבן אלא בשמחה שתשמח עם בעלה שתעלה עמו והוא ישמח אותה'.

6. הגהות צאן קדשים.

7. הגהת שיטה מקובצת.

ובדעת רש"י, התבאר לעיל שלמד את חובת השלמים בביכורים מהר עיבל, ולכן מובן שזוהי חובה המוטלת על כל אחד, וכפי שהסביר רש"י את ההבדל בין שלמי שמחה לשלמים שהוקרבו בהר עיבל.

ח. גדר העולה לשיטת הרמב"ם

אמנם נראה מלשון הרמב"ם שהעולה אינה חובה כמו השלמים, משום שלא כתב בשום מקום שישנה חובה להביא עולה. ולגבי הגזלות רק כתב בלשון עבר (הל' ביכורים ג, ט): "כשהיו מביאין את הבכורים, היו מביאין בידם תורין ובני יונה, וכן היו תולין מצידי הסלים תורין ובני יונה כדי לעטר את הבכורים, אלו שעם הסלים היו קרבים עולות ואלו שבידיהן היו ניתנין לכהנים". ומבואר שכך היו נוהגים, אך לא כתב שזוהי חובה גמורה, וכמו המשנה שכתבה זו בלשון עבר. ונראה שלא פסק כדברי התוספתא הנ"ל שכרכה את חובת העולה והשלמים יחד, וצריך עיון מדוע.

ונראה שהרמב"ם נקט כדברי הגמרא במנחות (נח ע"א) שהגדירה את גזולי העולה כעייטור ביכורים, ואינם חובה גמורה. וכמו שכתבו שם רבנו גרשום ורש"י. וממילא הבין שאם המשנה אומרת שגזולות אלו היו 'עולה', אז אין חובה להביא עולה, אלא זהו מנהג יפה של עייטור הביכורים. וכתב המנחת חינוך (יח, ג) שלא מצינו בתורה חיוב להביא עולות יחד עם הביכורים, ורק לגבי שלמים ישנו לימוד מן הפסוקים.

ט. דברי הדרך-אמונה

והגר"ח התייחס לסוגיה זו בכמה מקומות בספרו דרך אמונה, והציע הבנות שונות בדברי הרמב"ם ובסוגיה. במקום אחד (ביאה"ל הל' ביכורים ג, יב) כתב שלא ניתן לומר שהרבים נפטרים בקרבן שלמים אחד, כיון שדין זה נלמד משלמי שמחה, וכתב: "לכן נראה דהשור שהולך לפניו הם הי' משום שמחה בעלמא, ואין יוצאין בו ידי קרבן שחייבין להביא עם הבכורים, שזה חיוב על כל יחיד ויחיד, וזה הוזכר בפ"ב דבכורים מ"ד. אבל השור הזה, הקריבוהו נדבה. ולזה איכא למ"ד שהקריבוהו עולה לקיץ המזבח, ולכן בעי אם גם יחיד שבא מביא עכ"פ גדי לשמחת הדרך, או שיחיד פטור. ואין זה ענין לקרבן שחייב להביא עם הבכורים".

ובמקום אחר (באה"ל הל' ביכורים ד, טז) כתב שמהתוספתא שבה נאמר 'טעונין עולה ושלמים', כחלק מסדר המשנה שמתארת את צורת העלייה לירושלים – משמע שהשור הזה הוא השלמים המדוברים והעולה היא הגזלות, אך עדיין קשה, כיוון ששלמים אלו נלמדו משלמי שמחה, צריך כל אחד להביא קרבן ולסמוך עליו, ולא ניתן להביאו בשותפות, ולכן מתרץ את שיטת הרשב"א: "לפי דברי הרשב"א הנ"ל, צריך לומר דאע"ג דילפינן לה משלמי שמחה, אינו דומה לשלמי שמחה ממש, דכאן אין השור אלא משום שמחת המצוה, ובזה

יוצאין גם אם רבים הביאוהו ביחד. ואולי סבירא ליה דאינו אלא אסמכתא בעלמא. אבל מדברי רבנו (-הרמב"ם) לעיל ספ"ג, נראה שהוא דרשא גמורה. וצריך עיון":

ולפי מה שהתבאר לעיל, דווקא אם לומדים משלמי שמחה ישנה אפשרות להבין ששור זה הינו קרבן שלמים בשותפות, כמו שלמי שמחה ניתן להביא בשותפות לפי חלק מן הדעות. ולכן אין צריך להגיע להסבר הזה בדעת הרשב"א, אלא באמת ניתן להביא בשותפות את השור כמו שלמי שמחה. ובדעת הרמב"ם באמת נראה כמו שכתב בהסבר הראשון, ששור זה הינו שמחה בעלמא וכחלק מהתהלוכה, וודאי אינו קרבן השלמים שבו יוצאים כולם ידי חובה.

י. סיכום ומסקנה

במשנה נאמר שהביכורים טעונים קרבן, בתוספתא מפורט יותר ש'טעונין עולה ושלמים'. בירושלמי הביאו מקור לחיוב הקרבן מדין 'שמחה' שנאמר בביכורים. בילקוט שמעוני מבואר ששמחה זו נלמדת משמחה שנאמרה על הקרבת השלמים בהר עיבל, אך הרמב"ם והרשב"א למדו זו מהפסוק 'ושמחת בחגך', שממנו לומדים חז"ל בכמה מקומות דין 'שלמי שמחה' ברגלים. בראשונים מבואר שיש הבדל יסודי בין דין השלמים בהר עיבל שבו ישנה חובת זביחה, לבין דין השלמים במועד שבו ישנה רק חובת 'שמחה'. ובערוך לנר מבואר, שבשלמי שמחה ישנה מחלוקת האם הם חובה על כל אחד אחד, או שניתן להביאם בשותפות. ולפי זה לכאורה יש נפק"מ האם דין הקרבן בביכורים נלמד מהקרבת השלמים בהר עיבל שהיא חובת זביחה על כל אחד, או שנלמד מדין שלמי שמחה שאותו לפי חלק מן הדעות ניתן לקיים בשותפות ואינו חובה על כל אחד ואחד.

לדין עולה לא הובא מקור, אך מפורש במשנה גדרו: 'הגוזלות שעל גבי הסלים היו עולות ומה שבידם נותנים לכהנים'. ברמב"ם לא מפורש שזוהי חובה המוטלת על כל מביא ביכורים, אלא מציין שהיו מביאים יחד עם הביכורים גוזלים שהן לעולה.

בירושלמי נחלקו, מה היו עושים עם השור שהיה מגיע עם הביכורים: לדעה אחת הוא קרב שלמים, ולדעה שנייה הוא קרב כעולת נדבה. בהמשך הירושלמי נאמר שיחיד המביא ביכורים היה מביא במקום שור, גדי שקרניו מצופות כסף.

הרשב"א בתשובה פסק, על פי הירושלמי, שהשור הזה היה מיועד לקרבן שלמים עבור כל בני החבורה, ורק יחיד שלא עלה יחד עם עוד אנשים יביא גדי לשלמים. ולפי דבריו יוצא שניתן להביא את קרבן השלמים בשותפות כאשר באים בחבורה, ואין זו חובה על כל אחד להביא. לעומתו, הרמב"ם לא כתב שהשור קרב לשלמים, ומדבריו נראה שחובת השלמים היא חובה המוטלת על כל אחד, וכך נראה מדברי רש"י במנחות. נראה שהרמב"ם הבין שהמחלוקת בירושלמי היא לא האם יוצאים ידי חובה בשור זה לשלמים, אלא נחלקו

האם היו מקריבים אותו כשלמי נדבה או כעולת נדבה, אך בכל מקרה לא היו יוצאים בו ידי חובת קרבן שצריך להביא עם הביכורים.

הגר"ק הקשה על האפשרות שיוצאים ידי חובה בשור כקרבן שלמים, משום שדין שלמי הביכורים נלמד כאמור משלמי שמחה, בהם יש חובה לכל אחד להביאם ולסמוך עליהם. אך כתב במקום אחר לתרץ את שיטת הרשב"א שצריך לומר שדין שלמי הביכורים אינו מושווה ממש לשלמי שמחה, אלא מביאים אותו משום 'שמחת המצוה'.

ולכאורה נראה שבאמת צריך לנקוט בדעת הרשב"א כפי שהתבאר, שדווקא אם לומדים את חובת הביכורים משלמי שמחה ישנה אפשרות להביאם בשותפות. ונראה שהרשב"א הבין מסוגיית הירושלמי, שאם יחיד מביא גדי, אז ציבור יכול לצאת ידי חובה בשור.

ולכאורה, גם מסתבר לומר שלא כל מביא ביכורים יצטרך להביא בהמה לשלמים, משום שתיתכן גם כמות ביכורים מועטת, וקשה לדרוש מאדם שמביא מעט ביכורים להוציא כל כך הרבה על השלמים, שבכך כל עניין הביכורים נהיה טפל לקרבן השלמים. ולכן נתנו חכמים אפשרות להקריב שלמים יחד, אך תיקנו לעשות זאת בצורה מכובדת של שור שקרניו מצופות זהב. ומהירושלמי משמע שיש עניין להביא את הביכורים דווקא ברוב עם ובתהלוכה, ולכן אמרו שיחיד שנתעצל יצטרך להביא בעצמו גדי, וכך אנשים ירצו לבוא יחד עם כולם.

עבודת

המקדש

